

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

УДК 339.33

Анопій В. В., Процишин О. В.

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ТОРГІВЛІ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СЕЛА І ФОРМУВАННІ СІЛЬСЬКОГО РИНКУ

Розглядаються теоретичні і прикладні аспекти проблем соціально-економічного розвитку села та зростаюча роль торгівлі в сільській місцевості щодо реалізації соціальної політики на селі.

Ключові слова: сільський розвиток, сільський ринок, торгівля, соціальні проблеми.

Apopiy V. V., Protsyshyn O. V.

STRENGTHENING OF TRADE ROLE IS IN SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF VILLAGE AND FORMING OF RURAL MARKET

The theoretical and applied aspects of problems of socio-economic development of village and growing role of trade are examined in rural locality in relation to realization of social policy on a village.

Keywords: rural development, rural market, trade, social problems.

Вступ. Соціально-економічний розвиток села – процес широко-масштабний і багатогранний. Для нього характерні такі важливі аспекти як формування повноцінного життєвого середовища, соціальної інфраструктури, проведення дійової демографічної політики, розширення сфери зайнятості, задоволення матеріальних, соціальних та соціально-культурних потреб населення.

Динаміку розвитку цього складного процесу об'єктивно і закономірно пов'язують з трансформаціями АПК торгівлі і новою системою економічних та соціальних відносин. Оскільки за роки реформ відбулася глибока деградація АПК, то і проблеми соціально-економічного розвитку села суттєво загострилися. Відрив соціальних відносин від економічних реформ ще більше ускладнили гострі проблеми соціального розвитку села.

Суть основних соціальних проблем полягає у:

- руйнації способу сільського життя;
- втраті селом спроможності до відтворення демографічного потенціалу;
- високодинамічному погіршенні соціальних характеристик людського капіталу;
- звуженні сфери трудової зайнятості і зростанні безробіття;
- міграції сільського населення, головним чином, за кордон;
- зниженні рівня реальних доходів і соціальних гарантій;

- “ерозії” житлового фонду і соціальної інфраструктури;
- погіршенні добробуту і рівня соціального обслуговування.

Постановка проблеми. Сучасні соціальні проблеми розвитку села надзвичайно складні і масштабні. Йдеться вже не про соціальну перебудову села, а про його соціальне відродження на якісно нових суспільно-політичних і соціально-економічних засадах.

Для соціального відродження села потрібна не лише система дійових заходів організаційного, технічного, фінансового характеру, але й спільні зусилля владних органів, суб'єктів АПК, суміжних галузей науки. В рішеннях зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників (2008р.) особливо підкреслювалося, що соціальні проблеми села “повинні вирішуватись у комплексі з організацією ефективної виробничої діяльності усіх господарюючих суб'єктів” [7, с. 365]. Серед таких суб'єктів значне місце займають підприємства торгівлі.

У вирішенні соціальних проблем села потенціал торгівлі повинен бути спрямований на трьох стратегічних напрямках (рис.1).

Рис.1. Стратегічні напрямки впливу торгівлі на соціальні аспекти розвитку села

Перший напрямок – покращення умов життя і розвиток соціальної інфраструктури є найбільш актуальним, оскільки саме тут перехрещуються складні проблеми життєвого середовища, соціального обслуговування і соціального захисту сільського населення, у вирішенні яких активну роль повинна відігравати торгівля.

Другий напрямок – забезпечення потреб сільського населення в товарах і послугах передбачає вирішення завдань, пов'язаних з різким підвищенням рівня якості життя селян, задоволенням матеріальних та соціально-культурних потреб.

Третій напрямок – це денатуралізація доходів сільського населення, яка передбачає створення системи закупівель продукції, вирощеної в господарствах населення або отриманої у вигляді натуроплати.

Перераховані завдання торгівлі органічно пов'язані з реалізацією основної функції торгівлі – задоволенням потреб населення в товарах і послугах. Тому зростаючу роль і значення торгівлі в соціальному відродженні села необхідно розглядати ширше, з позицій суспільних інтересів, нових тенденцій і критеріїв, із врахуванням досягнень цивілізованих країн.

Суть нового підходу полягає у системній стратегічній єдності розвитку елементів соціальної, аграрної та інших суміжних сфер, підпорядкованих інтересам села і селянства. Такий розвиток повинен базуватися на сучасних теоріях і концепціях розвитку села, комплексних програмах, соціальних стандартах і нормативах. Нині така база в Україні тільки формується (рис.2).

Наукова основа комплексного розвитку села, селянства, сільського господарства базується, головним чином, на теорії розвитку сільських територій, які зародилися і сформувалися в надрах відомих наукових шкіл Інституту економіки НАН України та ННЦ “Інститут аграрної економіки”. Нині модифікований зміст цієї теорії сформульований як теорія сільського розвитку, яка повинна сприяти формуванню в Україні ефективної діючої аграрної політики.

Сільський розвиток як явище слід вважати сутісною та організаційною системою, в якій розвиток кожної окремо взятої сільської території є його підсистемою. Такий розвиток можна розглядати також як категорію, в якій уособлюється системне, чітко спрямоване у реально досяжне стратегічне майбутнє сільського господарства, села і

селянства. Теорія сільського розвитку тільки формується, тому до цієї категорії ставлення з боку різних вчених неоднозначне. Стратегічна мета сільського розвитку – системне відродження сільського сектору (узгоджене за всіма критеріями, параметрами і механізмами) з його соціальною першоосновою – селянством, іншим сільським соціумом, а також сільськогосподарською галуззю у всій її масштабності. Ключовими принципами теорії сільського розвитку є:

- чіткість у визначенні стратегічної мети, завдань, етапів і забезпечуючих механізмів;
- реальна стратегічна орієнтація сільського розвитку;
- надійність наукового, соціального, економічного, правового та іншого забезпечення сільського розвитку;
- організація сільського розвитку на засадах системності.

очікувані результати і ефективність Програми. Принцип системності цієї теорії зумовив послідовне виділення комплексу елементів і завдань у сільськогосподарському і соціальному блоках, причому в останньому значне місце відведено розвитку торгівлі і побутовому обслуговуванню на селі.

Проте, завдання розвитку торгівлі і побутового обслуговування в Програмі сформульовані традиційно фрагментарно і без акценту на стратегічні напрямки і прогресивні форми обслуговування, фізичну і цінову доступність населення до послуг, диференціації контингенту покупців, особливо соціально незахищених верств населення, що свідчить про суттєві розходження між теоретичними положеннями і прикладними аспектами їх впровадження.

Крім того, незважаючи на те, що в сфері побутового обслуговування йдеться про створення мережі підприємств, яка б охопила не менше 10 тис. сіл, а в торгівлі мережі, що забезпечила б

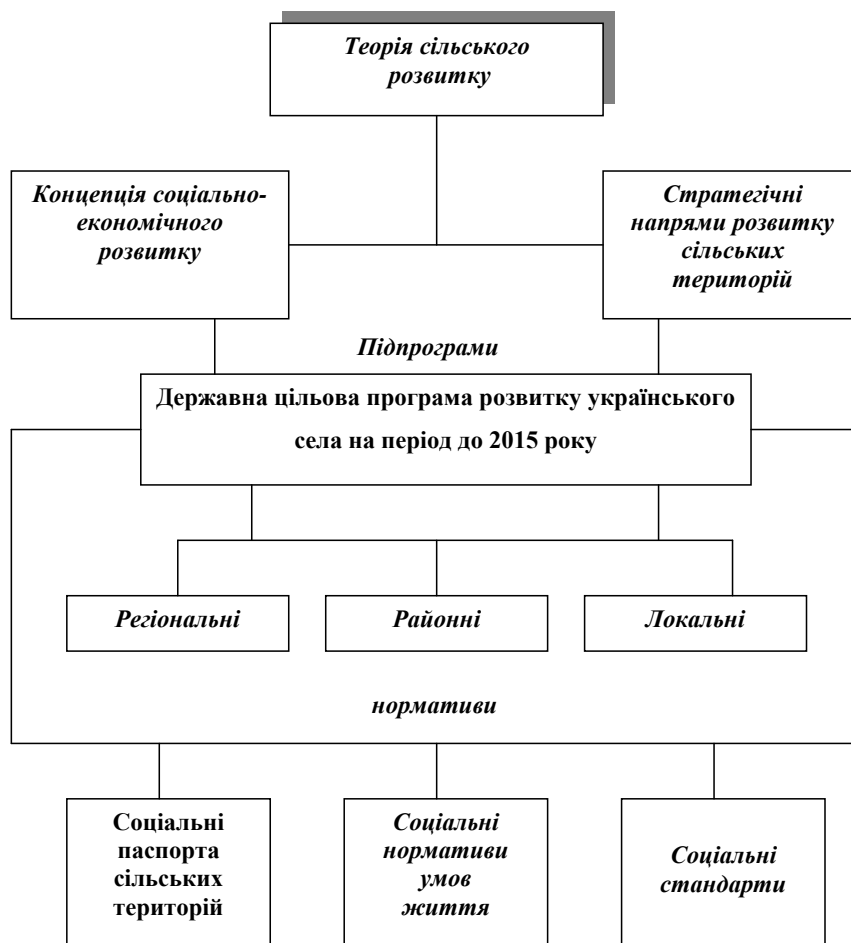

Рис.2. Науково-прикладна база сільського розвитку

Теорія сільського розвитку поступово проявляє свою сутність в концепціях, стратегіях, програмах розвитку села. Так, в „Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року” з позицій теорій сільського розвитку сформульована мета, основні завдання і заходи,

розвиток всієї інфраструктури (вірніше роздрібною мережі) згідно з соціальними стандартами, в розділі Програми „Фінансове забезпечення і державна підтримка” ці важливі елементи соціального блоку навіть не згадуються.

Програмні засади розвитку торгівлі в сільській місцевості з позицій нової теорії сільського розвитку вимагають перегляду уявлень про функції і завдання торгівлі, теоретичних положень відносно її цілей, а також підходів щодо територіальної дислокації об'єктів торгівлі, асортиментної політики та якості обслуговування.

Критичний науковий аналіз стану торгівлі в сільській місцевості виявив не тільки диспропорції і деформації, але й прогресуючі негативні тенденції, які не узгоджуються з критеріями теорії сільського розвитку (табл.1).

Аналіз даних табл.1 показує, що на 10 сільських поселень приходиться не більше 7 мага-

суттєвого покращення торговельного і побутового обслуговування сільського населення в межах кількісних і якісних параметрів нової аграрної політики і стратегії сільського розвитку неможливо. Потрібні фундаментальні концептуальні підходи, які б сприяли формуванню ефективної торговельної політики для соціально-економічного розвитку села. Йдеться, насамперед, про концептуальні положення формування сільського ринку.

Сільський ринок як категорія являє собою окрему сферу прояву і реалізації сукупності соціально-економічних відносин, які виникають між суб'єктами ринку з приводу товарно-грошового обміну у формі купівлі-продажу в сільській місцевості.

Таблиця 1

Основні показники і тенденції розвитку торгівлі в сільській місцевості*

(2008р.)

Основні показники	Од. виміру	Значення показника	Тенденція
Кількість магазинів	тис.од.	57	Скорочення \approx 2 тис. од. в рік
Частка торговельних площ в загальних торговельних площах України	%	19,9	Скорочення
Забезпеченість сільського населення торговельними площами	м ² на 10000 населення	779	Скорочення
Рівень забезпеченості відносно середнього показника по Україні	%	57,5	Збереження тенденції суттєвого відставання
Кількість сільських населень без об'єктів торгівлі	од.	6500	Збільшення за рахунок малих (до 200 чол.) поселень
Роздрібний товарооборот	млрд.грн.	7,9	Повільно зростає
Частка в загальному товарообороті України	%	8,4	Знижується через низькі (у 2 раза) темпи розвитку
Товарооборот на одну особу	грн./рік	497	Зростання повільне
Розрив відносно товарообороту на одну особу в містах	роз	5,4	Стабільне
Співвідношення продовольчих і непродовольчих товарів в товарообороті: -по Україні -в торгівлі на селі	%	41,6:58,4 26:14	Стабільно при оптимальному співвідношенні 35:65

* Розрахунки автора

зинів і кіосків. Близько 23% сільських поселень не мають об'єктів торгівлі. Товарооборот в сільській місцевості становить лише 7,3% загального обсягу по Україні, при тому що на селі проживає близько третини населення країни.

Значний розрив спостерігається між забезпеченістю міського і сільського населення торговельними площами (близько 2 разів), товарооборотом на одну людину (більше 6 разів). Між тим, одне з головних завдань розвитку торгівлі на селі полягає у тому, щоб наблизити, а з часом і вирівняти умови торговельного обслуговування і відносні показники продажу товарів і послуг з відповідними умовами і показниками в містах.

Таким чином стає очевидним, що при нинішньому стані і тенденціях розвитку торгівлі на селі, розраховувати на результати і динаміку

сутнісні характеристики сільського ринку розкриті, головним чином, в наукових працях дослідників кооперативної торгівлі [3, с.113].

Виокремлення сільського ринку як територіально-просторового зумовлено його суттєвими особливостями і характерними рисами. Зокрема:

- сільський ринок товарів та послуг охоплює широкий соціально-різномірний контингент споживачів (14,9 млн. чоловік), зосереджений у більш, ніж 28 тис. сільських населених пунктах;
- до контингенту споживачів відносяться також не менше 5,9 млн. домогосподарств, 80 тис. соціальних об'єктів, які функціонують на селі;
- об'єктами купівлі-продажу на сільському ринку є товари і послуги, які

- мають певні особливості, тобто відповідають характеру сільської праці і способу життя сільського населення;
- обмеженість і нестійкість платоспроможного попиту, який обумовлений низькими доходами сільського населення, сезонним характером виробництва і високим ступенем ризику;
- значна територіальна розосередженість об'єктів інфраструктурного забезпечення (68 тис.од.), їх розміри, спеціалізація відповідно до типу сільського поселення;
- специфічні форми і методи торговельного обслуговування, економічні механізми і форми господарювання, методи позиціонування суб'єктів ринку і реалізації конкурентних переваг в умовах обмеженої конкуренції.

Слід окремо підкреслити, що сільський ринок має також особливу мету функціонування в інтересах селянства, села і сільського господарства. Глибока специфіка і особлива мета функціонування сільського ринку вимагає специфічної законодавчо-нормативної бази, організаційних форм, фінансово-економічних важелів регулювання, схем координації і управління.

Таким чином, назріла об'єктивна необхідність самостійного узгодженого розвитку сільського ринку з його основними пріоритетами і у взаємодії з аграрним ринком.

Стратегічна мета і функції сільського ринку, принципи його організації, структура і завдання на найближчу перспективу є основними складовими концепції його розвитку і водночас вимагають всестороннього розгляду.

Стратегічна мета сільського ринку полягає у забезпеченні матеріальних і духовних потреб сільського населення відповідно до сучасних соціальних стандартів для досягнення високого рівня якості життя селян і динамічного соціального розвитку села. При цьому програма максимум повинна гарантувати формування досконалих економічних відносин обміну і найбільш повне задоволення потреб селян і усього сільського соціума в товарах і послугах на рівні прогресивних стандартів і нормативів. Програма мінімум – стабілізація сільського ринку, позитивна динаміка його розвитку.

Основні функції сільського ринку впливають із стратегічної мети і соціально-економічної місії, спрямованої на системне відродження і сталий розвиток потенціалу села і сільських територій.

Економічні функції полягають у:

- забезпеченні умов для ефективної взаємодії суб'єктів ринку в процесі товарно-грошового обміну на конкурентних засадах;

- доведенні до кожної сільської території товарів, послуг у відповідності з потребами і структурою попиту сільського населення;
- активному впливі на виробництво і споживання товарів та послуг; підтриманні динамічної рівноваги між попитом і пропозицією;
- реалізації грошових доходів сільського населення і формуванні попиту.

Соціальні функції мають наступний зміст:

- забезпечення доступності сільського населення до якісної системи обслуговування;
- підтримання і примноження культурних, духовних, побутових традицій та інших надбань села і селянства;
- економія часу селян на пошук і придбання товарів та послуг.

Таким чином, для сільського ринку характерні складні функції економічного і соціального змісту, реалізація яких дозволить створити якісно нову систему торговельного обслуговування на селі.

Висновок. Відповідно до сучасних теорій сільського розвитку соціально-економічна роль торгівлі в сільській місцевості зростатиме. У найближчій перспективі під впливом макроекономічних і глобалізаційних чинників суттєво поглибляться трансформаційні процеси у виробничій, економічній, соціальній сферах села, відповідно з'являться принципово нові системи, серед яких важливе місце належатиме аграрному та сільському ринкам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апопій В.В. Внутрішня торгівля та АПК України: ефективність взаємодії : монографія / В. В. Апопій. – Львів: ЛКА, 2007. – 368 с.
2. Апопій В.В. Соціальна функція торгівлі / В.В. Апопій // Економіка і прогнозування (науковий журнал НАН України). – 2007. – №4. – С.93-104.
3. Апопій В.В. Торгівля в системі міжгалузевих обмінів АПК / В.В. Апопій // Економіка АПК. – 2008. – №7. – С.111-117.
4. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Геєць. – НАН України: Інститут екон. і прогноз. – К., 2009. – 864с.
5. Ринки реального сектору економіки України: структурно-інституціональний аналіз : монографія / [В.Точилін, Т.Осташко, О.Пустовойт та ін.] – НАН України: Інститут екон. і прогноз. – К., 2009. – 640с.

6. Капица Л.М. Индикаторы мирового развития / Л.Капица. – [2-е изд.]. – М. МГИМО (У) МИД России, 2008. – 352с.

7. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. Постанова КМ України 19.XI.2007. – №1158.

УДК 334.73.01 (075)

Бабенко С. Г., Башнянин Г. І., Драбовський А. Г.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ КООПЕРАТИВНИХ СИСТЕМ

Розкрито методологічні аспекти розвитку політичної економії кооперативних систем. Здійснено періодизацію учень про кооперативні системи та розглянуто основні напрями аналізу цих систем.

Ключові слова: кооперативні системи, традиційна та сучасна ідеологія, економічна теорія кооперативних систем, ринкові системи, ринково-цінові підходи до аналізу кооперативних систем, ринково-грошові підходи до аналізу кооперативних систем.

Babenko S. G., Bashnyanin G. I., Drabovskiy A. G.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF POLITICAL ECONOMY OF CO-OPERATIVE SYSTEMS

The methodological aspects of development of political economy of the co-operative systems are exposed. A division into periods is carried out student about the co-operative systems and basic directions of analysis of these systems are considered.

Keywords: co-operative systems, traditional and modern ideology, economic theory of the co-operative systems, market systems, market price going near the analysis of the co-operative systems, market money going near the analysis of the co-operative systems.

Вступ. Сучасний етап розвитку економіки України характеризується глибокими трансформаційними процесами, революційним переходом від тоталітарної до демократичної соціально-політичної системи, економічною основою якої є ринкова система господарювання. Лише ринкова система, як теоретично довели класики політичної економії та фактично підтвердив світовий досвід, створює усі необхідні економічні умови для децентралізації політичної влади і розквіту демократичних свобод. Отже, реформувати національну економічну систему необхідно у напрямі створення сприятливих умов для розвитку конкурентних ринкових структур. Саме цієї стратегічної мети ми повинні дотримуватися під час здійснення трансформації усіх сфер національної економічної системи, в тому числі такої важливої її складової, як кооперативна.

Кооперативний сектор національної економіки тісно пов'язаний з некооперативним як прями-

ми, так і зворотними зв'язками. Існування такого взаємозв'язку є очевидним емпіричним фактом і зобов'язує нас вдатися до глибокого теоретичного аналізу кооперативних систем, здійснити компаративістський аналіз кооперативного та некооперативного секторів, виявити систему впливу кооперативного та некооперативного секторів одна на одну і проникнути в природу перших, виявити в них ті аспекти, які й формують їх як кооперативні системи.

Теоретико-методологічні аспекти розвитку політичної економії кооперативних систем висвітлено у працях небагатьох українських учених. Над цією проблемою здебільшого працюють науковці Львівської комерційної академії. Вагомий внесок у розвиток політичної економії кооперативних систем здійснили такі вітчизняні економісти, як Апопій В., Копич І., Рехлецький Є., Турянський Ю., Чурик І.. Однак, безліч аспектів досліджуваної